

КАРАЦИЋ

ЧАСОПИС

ЗА ИСТОРИЈУ, ЕТНОЛОГИЈУ, АРХЕОЛОГИЈУ И УМЕТНОСТ

НОВА СЕРИЈА

БРОЈ 7/2015

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ
АЛЕКСИНАЦ

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ АЛЕКСИНАЦ
ALEKSINAC HERITAGE MUSEUM

За Издавача/Publisher

Александар Никезић

Главни и одговорни уредник/Editor-in-chief

Александар Никезић

Редакција/Editorial board

проф. др Зоран Ђорђевић

др Алексеј Тимофејев

МА Драган Милановић

мр Владимир Јанковић

Петар Милојевић

Лидија Ракоњац, проф.

Маја Радоман Цветићанин, проф.

Данијела Милчић, проф.

Секретар редакције/Editorial secretary

Зоран Стевановић, проф.

Превод на енглески/Translation into English

Милана Ненадовић, проф.

Цртеж на корици / Cover image

Завичајни музеј - тушеви у боји

мр Владимир Јанковић

Припрема за штампу/ Prepress

Ивица Миленковић

Штампа/Printing

Штампарија СВЕН Ниш

Тираж/Copies

400

ISSN 1821-4061

Чланци/Articles

Археологија/Archeology

- Др Војислав Филиповић
Петар Милојевић
**Минојски (?) Бодж са Липовачког градишта
(Централни Балкан)..... 9**
A Minoan (?) Dagger From Lipovacko Gradiste (Central Balkans)
- Петар Милојевић
Драган Милановић
Татјана Трајковић-Филиповић
**Каснонеолитски локалитет Шетка–утрине:
природно–географска и културна карактеризација 26**
*A Late Neolithic Site Setka-Utrine: Natural-Geographical And Cultural
Characterisation*
- Др Војислав Филиповић
Два мача из околине Алексинца и Бољевца 66
Two Swords From The Aleksinac and Boljevac Vicinity
- Петар Милојевић
Јелена Милојевић
**Врћеновачко градиште - рановизантијски и раносредњовековни
археолошки материјал из збирке завичајног музеја Алексинац 73**
*Vrcenovac "Gradiste" – Medieval Archaeological Material From The
Collection Of The Heritage Museum Aleksinac*
- Слободан Митић
**Прилог проучавању средњовековног оружја на територији
Алексиначке котлине..... 106**
*A Supplement To The Research Of Medieval Weaponry On The Territory Of
Aleksinac Valley*

Етнологија/Etnology

- Нинослав Станојловић
Владан Радисављевић
Зоран Стевановић
Сећања на браћу Тихомира, Владимира и Борка 116
Recollections Of My Brothers Tihomir, Vladimir And Borko

Историја/History

Никола Тошић Малешевић

Војевање хајдук-Велка Петровића у Првом српском устанку (са посебним освртом на сокобањски крај)..... 136*Hajduk-Veljko Petrovic's Fight In The First Serbian Uprising (With A Particular Retrospect Of Soko Banja's Region)*

Нинослав Станојловић

Сећање Тихомира Маринковића на улазак бугарске војске у Алексинац 1915. године ..... 165*A Recollection Of Tihomir Marinkovic Of The Bulgarian Army Entering Aleksinac In 1915*

Мирослав Видосављевић

Призрен - последња ратна престоница краљевине Србије 1915. Године .....173*Prizren - The Last War Capital Of The Kingdom Of Serbia 1915.*

Зоран Стевановић

Општински избори у Алексинцу 1936. године ..... 182*Municipal Elections In Aleksinac In 1936*

Александар Динчић

Зоран Стевановић

Спасавање савезничких ваздухопловаца на територији Делиградског корпуса Југословенске војске у отаџбини (1943-1944) ..... 192*The Rescuing Of Allied Airmen On The Territory Of Deligrad Corps Of The Yugoslav Army In The Homeland (1943-1944)**Музика / Music*

Др Марина Гавриловић

Музичко образовање у нишком забавишту крајем 19. и почетком 20. века ..... 204*Music Education In Kindergarten At "Babeta Netovic" Educational Institute In Nis In The Late 19Th And Early 20Th Century*

Прилози/Contributions

Ђорђе Петковић

Из историје у историографски и књижевно-уметнички дискурс (примери са Цариградског друма: Параћин-Алексинач)	210
---	------------

*From History To A Historiographical, Literary And Artistic Discourse
(Examples From The Tsarigrad Road: Paracin – Aleksinac)*

Прикази/Reviews

Лидија Ракоњац

Преглед изложби завичајног музеја Алексинач у 2015 години	236
--	------------

Ана Никезић,

Обележавање 150. годишњице Алексиначке гимназије	243
---	------------

Нинослав Станојловић

Зоран Стевановић, Гимназија у Алексиначу од 1918. до 1941. године	248
--	------------

Милош Насковић

Изложба слика Удружења ликовних уметника Алексинач (УЛУА)	250
--	------------

Репринт

Карацић бр. 9-10, септембар - октобар 1899	257
---	------------

Reprint of the Ninth and Tenth Edition of Original Karadzic Journal from 1899

Подаци о ауторима	305
--------------------------------	------------

Information on Authors

Упутство ауторима за предају рукописа	306
--	------------

Петар Милојевић

Сокобања

Драган Милановић

Археолошки институт Београд

Татјана Трајковић-Филиповић

Народни музеј Ниш

КАСНОНЕОЛИТСКИ ЛОКАЛИТЕТ ШЕТКА–УТРИНЕ: ПРИРОДНО–ГЕОГРАФСКА И КУЛТУРНА КАРАКТЕРИЗАЦИЈА¹

***Апстракт:** Каснонеолитско налазиште код села Шетка у општини Ражањ познато је стручној јавности још од времена пре Другог светског рата. Иако је локалитет често помињан у радовима разних истраживача никада му није посвећена пуна пажња. Циљ рада је да се досадашњи подаци обједине и допуне новим сазнањима о његовом природном окружењу и археолошкој грађи која потиче са налазишта. Нови подаци резултат су рада на истраживању насељавања у Нишко-алексиначкој котлини на основу анализе покретног археолошког материјала и археолошке документације из Праисторијске збирке Народног музеја у Нишу, као и теренских активности у склопу пројекта Археолошка проспекција Алексиначке општине, који од 2014. године изводе Археолошки институт Београд и Завичајни музеј Алексинаца.*

***Кључне речи:** касни неолит, винчанска култура, природно окружење, земљишни капацитети, керамичке посуде, амулети, фигурине.*

Шетка је село у Ражањској општини које је археолошкој јавности познато још од времена пре Другог светског рата. Неолитски локалитет надомак села откривен је деловањем тадашњег Музеја града Ниша,² а нарочито захваљујући личном ангажовању Адама Оршића-Славетића, који је обавио

1 Чланак представља резултат рада на пројекту *Археологија Србије: културни идентитет, интеграциони фактори, технолошки процеси и улога централног Балкана у развоју европске праисторије.*

2 У Нишу је најпре основано Музејско друштво (2. априла 1933 год.), на чијем првом заседању је покренута иницијатива за оснивање музеја који је свечано отворен већ 23. априла 1933 год. под називом Музеј града Ниша, након чега отпочињу организована рекогносцирања на простору читаве Моравске бановине.

рекогносцирања и прикупио археолошки материјал са површине. Део тог материјала са сумарним описом и две табле објавио је истакнути археолошки стручњак Владимир Ј. Фјукс³ (Fewkes, 1935: 666; Fewkes, 1936: 60-61, T.VII A1), који је током својих археолошких екскурзија по Југославији⁴ тесно сарађивао са Нишким музејем и био његов почасни члан (Speck, 1942: 476). „Шетка“ од тада постаје званични назив локалитета који се често помиње у радовима везаним за неолит Јужног поморавља (Гарашанин, Гарашанин, 1951: 56; Тасић, Томић, 1969: 59; Гарашанин, 1973: 100; Гарашанин, 1979: 183; Стојић, Јоцић, 2006: 246, Стојић, Чађеновић, 2006: 237; Милановић, Милојевић, 2013). Иако је локалитет често помињан у радовима разних истраживача никада му није посвећена пуна пажња, па ћемо на овом месту покушати да досадашње податке објединимо и допунимо новим сазнањима о његовом природном окружењу и о археолошкој грађи. Нови подаци резултат су рада на истраживању насељавања у Нишко-алексиначкој котлини на основу анализе керамичког материјала и археолошке документације из Праисторијске збирке Народног музеја у Нишу, као и теренских активности у склопу пројекта *Археолошка проспекција Алексиначке општине*, који од 2014. године изводе Археолошки институт Београд и Завичајни музеј Алексинац.

Положај локалитета

Село Шетка се налази у централном делу тзв. Ражањског платоа који представља важно транзитно подручје између Балканске и Карпатске Србије, као и између Великог и Јужног поморавља⁵. То је предео чију основну морфолошку карактеристику чини брежуљкасти рељеф са густом мрежом мањих речних токова, смештен између обронака Послонских и Буковичких планина.

- 3 Вероватно као последица бомбардовања 1944. године већи део материјала који је Фјукс приказао у табли са цртежима данас физички не постоји у нишком музеју.
- 4 Владимир Јарослав Фјукс (1901-1941) је био амерички археолог чешког порекла, који је у периоду између 1931-1934 вршио археолошка истраживања у Краљевини Југославији у склопу пројекта Америчке школе за праисторијска истраживања, који се спроводио у организацији Харвардског универзитета. Истраживања су се састојала од археолошког рекогносцирања, сондирања и рада на материјалу из музејских депоа, приликом чега је остварена сарадња са музејима у Београду, Неготину, Нишу и Скопљу.
- 5 Најзначајнију транзитну тачку на ражањском платоу представља превој Мечка, преко којег прелази аутопут Е-75, а који се налази у атару села Шетке.

Најстарији подаци о самој локацији налазишта сачувани су у документацији из археолошке анкете коју је спровео Музеј града Ниша током 1934. године на територији Ражањског среза. Анкета је била упућена свим председницима општинских управа у Моравској бановини са задатком да према упутствима прикажу основне податке о „археолошким налазиштима и местима са карактеристичним називима“ на територији властите општине. Одговор је послат у виду кратког табеларног прегледа археолошких налазишта у општини Шетка са подацима који су били познати њеним мештанима (Сл. 1). Председник општине, чији потпис нисмо успели да протумачимо, поред осталих локација у вези анализираниог локалитета наводи: „Околна ливада у атару села Шетка; Утрина села Шетке; Од општинске управе удаљена је 400

The image shows a handwritten document on aged, yellowed paper. At the top, there are several lines of text in Cyrillic, including what appears to be a title or header. Below this is a table with approximately 6 columns and 6 rows. The text in the table is handwritten and somewhat difficult to read due to the cursive style and fading. At the bottom of the page, there are several circular stamps and a signature in Cyrillic. The overall appearance is that of an official document from the interwar period in the Balkans.

Сл. 1. Део документа који се односи на потенцијална археолошка налазишта у општини Шетка (документ је проистекао као резултат археолошке анкете коју је 1934. год. спровео Музеј града Ниша).

метара у правцу југозападне стране; Налази се у страни поред села и потока; На површини земљишта виде се и у неколико примећено је неко старо камење и црепови од старине посуђа и грнчарије ћупова и др. Колико је то увиђено и оцењено од старијих људи а у дубини земље непознато је шта се још може наћи.“⁶ На основу приказаног документа као и из разговора са данашњим становницима села може се закључити да се неолитско насеље налази на потезу званом Утрина,

6 Документ се чува у архиви Народног музеја Ниш.

што би требало прихватити као званични назив локалитета с обзиром да је у атару истог села регистровано још једно налазиште из позног бронзаног и раног гвозденог доба (Стојић, Чађеновић, 2006: 236-237).

Потес Утрина се простире уз југозападну периферију села на осунчаној падини која се лагано спушта до корита Сењског потока и подразумева сеоско земљиште (утрину), површине од око дванаест хектара, које се одувек користило за испашу стоке, тако да можемо претпоставити да археолошки слој није поремећен култивацијом земљишта. Иза граница Утрине тј. сеоске ливаде простиру се оранице које вероватно представљају периферију каснонеолитског налазишта јер је у њима такође присутан површински материјал. Археолошки слој се може запазити у профилу поред асфалтног пута (Ражањ-Шетка) (Сл. 2), који је пресекао средишњи део падине на којој се простирало неолитско налазиште. У поменутом профилу се јасно запажају обриси кућних подница⁷, чија се основа налази на дубини од 0,6 до 0,7 m испод површине тла. Поред подница у истом профилу су примећени и остаци кућног лепа.

Сл. 2. Профил који је пресекао асфалтни пут Ражањ-Шетка. У профилу се јасно запажа археолошки слој са фрагментима керамике, подница од набијене црвенкасте земље и остацима кућног лепа.

Природно-економске карактеристике окружења

Налазиште припада семихумидној (средње влажна) области са просечним годишњим количинама падавина између 601 и 700 mm и температурама ваздуха изнад 11°C. Смештено је на падини, на надморским висинама између 230 и 258 m. У геоморфолошком смислу

⁷ Регистровани су остаци најмање две поднице у готово истом нивоу профила.

локалитет се налази у контакту маринско-језерске терасе, делувијално-пролувијалних и колувијалних формација (cf. Менковић, Кошћал, Мијатовић 2003) и удаљен је од флувијалних наноса Велике реке 2,2 km.

Поред Сењског потока који је директно везан за простор локалитета, нешто северније у готово паралелној линији протичу још Цигански (удаљен око 0,7 km од локалитета) и Куси поток (око 1,2 km од локалитета) (Сл. 4). Шуме су некада заузимале значајније пространство, док су данас ограничене на источну и јужну периферију атара, на потезима: Грабовац, Главнина, Сење, Дубрава и Церак. По казивању мештана најплоднија земља је сконцентрисана на обронцима превоја Мечка у оквиру потеза званог Средњак (на удаљености око 1–1,5 km од локалитета).

Почетком XX века пољопривредна производња у највећем делу Србије се изводила без машинске механизације, употребе пестцида или коришћења хибридних врста биљака какве данас познајемо. Стога на основу старијих пољопривредних статистика можемо добити приближнији увид у пољопривредне потенцијале који су били на располагању праисторијским популацијама.

Под пољопривредном површином у атару Шетке налази се око 1,200 ha од чега је око 20% земљишта прве класе, 50% друге класе, 20% треће, док само 10% земљишта припада четвртој класи (Николић, 2003: 17). Према подацима из 1904. године⁸, Шетка је производила 6, 313 t пољопривредних производа што је износило 16,22% од укупне производње у срезу, који је тада обухватао 14 општина. Највише су се узгајале житарице по чијој производњи је Шетка била у просеку са осталим општинама среза, у производњи поврћа била је међу најслабијим општинама, док је предњачила је у производњи сена, детелине и шљиве (Николић, 2003: 68-70).

Од земљишних типова у сеоском атару најзаступљенији су смоница и гајњача (Милановић, Милојевић, 2013: 77). У ширем кругу око налазишта, пречника 5 km, заступљени су: смоница (вертисол) (51,2%), гајњача (еутрични камбисол) (20,95%), илимеризована тј. лесивирана земљишта (лувисол) (8,85%), рецентни речни нанос (флувисол) (6,95%), хумусно-силикатно земљиште (ранкер), регосол (сирозем) и камењар (литосол) на шкриљцима и гнајсу (8,45%), кисело-смеђе земљиште (дистрични камбисол) (3,15%) и колувијални нанос (колувијум) (0,45%). У пречнику од 2 km око локалитета уочавају се три

8 Подаци потичу из Архива града Ниша, а односе се на попис приноса из жетве 1904. године у Ражањском срезу.

земљишна типа, ка којима су становници неолитског насеља били усмерени: смоница, гајњача и илимеризована тј. лесивирана земљишта.

Смоница (вертисол) спада у тешка, збијена земљишта високог садржаја глине. У влажном стању је лепљива и пластична, а у сувом представља компактну испуцалу масу. Тешко се обрађује, а при орању се стварају грудве. Налази се у равничарском или благо таласастом рељефу. Природну вегетацију на оваквим земљиштима чине различите лишћарске шуме и травне заједнице погодне за пашњаке, а местимично и семихидрофилна вегетација. Култивацијом земљишта добро успева сунцокрет, шећерна репа и зрнасте културе (Ћирић, 1986: 204-207).

Еутрично смеђе земљиште или гајњача (еутрични камбисол) је претежно иловастог састава, с благо повећаном количином глине. Одликује је доста повољна структурираност и физичке особине, што подразумева добру дренажност, осредњи пољски водни капацитет и повољан ваздушни режим. Услед дугог коришћења у пољопривредне сврхе долази до осиромашења хранива и смањења хумуса те је неопходно ђубрење. Гајњача се обрађује лакше од смоница. Народни назив гајњача је добила због тога што се на овом земљишту често јављају проређене шуме – гајеви, тако да њену изворну вегетацију најчешће чине храстове шуме са великим уделом травне вегетације. Налази се углавном на лесним и језерским терасама и благо таласастим брдским теренима. Погодна је за гајење свих пољопривредних култура, а наводњавањем и фертанизацијом се доводи у ниво високе продуктивности (Ћирић, 1986: 211-214).

Илимеризована, тј. лесивирана или испрана земљишта (лувисол) се претежно налазе на заравњеним теренима, највише на старим терасама и платоима, у нижим појасевима, а њихову природну вегетацију најчешће чине храстове шуме. Истакнуто је да се настанак типичног лувисола везује за старије периоде плеистоцена, што не значи да илумеризација није и рецентан процес. Лувисоли на силикатима су дубока земљишта повољних физичких својстава и режима влажења. Типични лувисол је углавном високо продуктивно земљиште које у бонитетној скали шумских земљишта стоји на врху и оцењује се највећим бројем бодова (Ћирић, 1986: 225-228).

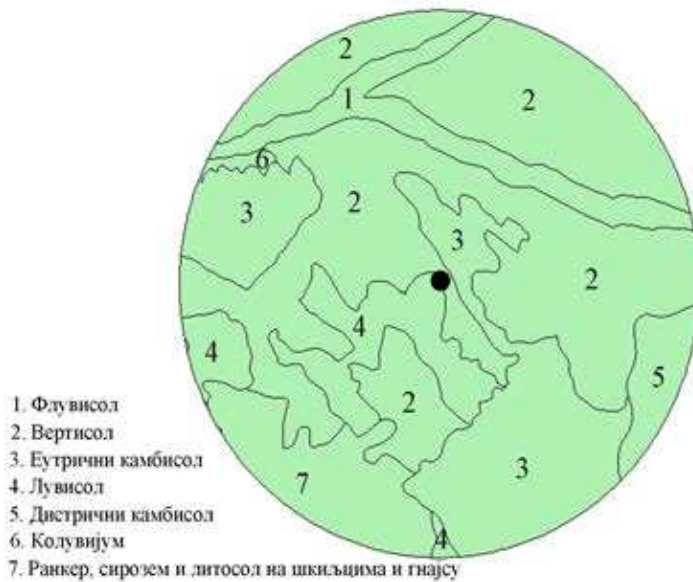
На подручју источне и југоисточне Србије травне степолике фитоценозе се развијају на црвеници, планинској црници, смоници, црвенкасто-рудом земљишту, рудом шумском земљишту (*terra fusca*), подзолима и црвеном земљишту на пешчарима (Јовановић-Дуњић: 1955), а често се срећу на слатинама (Zlatković et al.: 2005). Степоли-

ку вегетацију углавном представљају ксеротермне ливаде брдског и брдскопланинског појаса, а развијају се и на плитком, еродираним и скелетоидном земљишту у брдском појасу силикатних планинских масива југоисточне Србије, што је случај на брдским теренима уз долину Јужне Мораве (Randelović, et al.: 2007: 84-85).

Распрострањеност травнатих терена утицала је да нека шетканска домаћинства (Зарићи, Милојковићи, Томићи) током XIX и почетком XX века постану изразито сточарска. Стока се чувала у појатама око села али се често у периоду летњих жега одводила у сезонске торове и колибе на узвишеним пропланцима Буковика (Бела река, Мали и Велики врх). Тамо се трава током лета није сушила, а воде за напајње је било довољно (Николић, 2003: 68). Испаша је трајала од раног пролећа до касне јесени, а обично су је спроводили један до два члана домаћинства, док су се остали старали о производњи хране потребне за прехрану стоке током зиме (Катић, 1978: 91-94).

Земљишни капацитети око налазишта указују да су становници неолитског насеља били усмерени на два типа погодна за култивацију, гајњаче и илимеризованог, тј. лесивираниог земљишта, која се налазе у непосредној близини насеља (Сл. 3). У близини, и у ширем ареалу око насеља је доминирала смоница, а на периферији и други земљишни

Сл. 3. Земљишни капацитети у пречнику од 5 km око налазишта Утрине-Шетка.

типови погодни за сточарство. Проистиче да је околина пружала веома погодне услове за узгој стоке и бављење земљорадњом, првенствено узгајање житарица. Заступљеност шумских земљишних типова указује да су преовладале храстове шуме, погодне за напасање свиња, лов и сакупљање, као и снабдевање дрвном грађом за изградњу кућа и огрев. Њиховим крчењем могле су бити увећаване парцеле за култивацију.

Сл. 4. Положај локалитета Шетка-Утрине на топографској карти.
Аутори на карти назначили топониме „Слатина“ и налазиште глине, као и
пространство локалитета са радијусима од 1-3 км

На основу изнетих података и анализе земљишних капацитета може се закључити да је територија Шетке допуштала мешовиту привреду, с тим што су изворни природно-географски услови били нарочито погодни за развој сточарства. Развијену сточарску привреду у Шетки потврђују и бројни топоними, од којих се неки и данас користе за напасање стоке и кошење траве: Сакалијина ливада, Капетанске ливаде, Дебели луг, Старе појате, Торине, Товилиште, Равниште.

Поред пашњака, за успешан узгој стокe неопходна је со, која је у југоисточној Србији природно заступљена на слатинама тј. халоморфним земљиштима⁹. Потез Слатина у атару села Шетке се налази на око 2,5 km северозападно од неолитског налазишта на платоу изнад корита Велике реке. Чине га ливаде са доста бара за које мештани кажу да „кључају“, што објашњавају постојањем сумпорних вода, које су се користиле за лечење стокe¹⁰ (Николић, 2003: 22). Нешто северније (око 6 km од локалитета) у атару села Претрковац налази се још једна Слатина, док јужно од локалитета исти топоним обележава падину изнад леве обале Ражањске реке, недалеко од насеља Ражањ (око 6 km од локалитета).

Глина и остали материјали за израду керамике

Анализирани предмети су израђени од печене глине, а најбројније су керамичке посуде, у мањој мери заступљени су жртвеници, антропоморфне фигурине и др.

Израда неолитске керамике подразумева технолошке процесе који обухватају одабир и припрему сирове глине, пречишћавање глине, додавање примеса и мешање глинене смесе, обликовање посуде, сушење, печење и украшавање, док технологија израде зависи од врсте глине и вештине мајстора (Banning 2000: 161).

Најважнија сировина која се користи у грнчарству је глина. Она се у природи јавља као седиментни депозит чији главни састојак чине минерали изразито fine гранулације, који глини приликом мешања са водом дају пластичност, а након сушења и печења на одређеној

9 Халоморфна земљишта су карактеристична за Панонску низију, Македонију и Приморје, док на подручју југоисточне Србије имају крајње локалан карактер (Ћирић, 1986). Према степену и облику нагомилавања солних компонената могу се издвојити три основна типа заслањених земљишта: 1. солончак, 2. солоњец, 3. солођ.

10 Податак треба проверити али генерално гледано сумпор се убраја у групу секундарних макроелемената, који се у тлу налази као део минералне и органске компоненте земљишта. Изузетно је важан елемент за све живе организме, отуда његов садржај у биљкама има важан значај за здравље људи и животиња, док сумпорна вода представља балнеолошки ресурс који омогућава бројне погодности за побољшање здравља. Приликом испијања утиче на хиперемiju слузокоже, инхибирање секреције, моторику желуца, бактерицидно, бактериостатично и експекторантно (Банићевић, et al, 1993: 67-68).

температури чврстину, тврдоћу, хемијску и физичку стабилност.¹¹ Поред минерала, глинене смеше зависно од процеса и места формирања могу да садрже различите количине неорганских и органских примеса (Guggenheim, Martin, 1995: 255; Goffer 2007: 231). Од неорганских примеса најчешће се јављају кварцни песак, остаци нераспаднутих стена, хидроксида гвожђа и калцијум карбонат (CaCO_3), док се од органских материја јављају хумус и остаци биљака (Zlatunić, 2005: 63; Rice 1987: 31-32). Сви наведени елементи значајно утичу на физичка и хемијска својства глине, а самим тим и на коначан керамички производ.

Глина чини око 70% укупне заступљености свих седиментних стена на земљи, што је чини изузетно распрострањеном и лако доступном сировином. Порекло сировине за израду грнчарије на Утринама код Шетке је вероватно било локално, с обзиром да се у непосредној близини Ражња (око 4,5 km од локалитета) експлоатише налазиште изузетно квалитетне глине, која је погодна за производњу керамичких производа.¹² Етноархеолошка истраживања су показала да 22% заједница глину набавља са удаљености до 1 km, док већина (66%) набавку глине врши са удаљености од 1 до 10 km, а свега 12% заједница набавља глину са локација удаљених од 10 до 50 km. Изведен је закључак да традиционални грнчари у највећем проценту (око 85%) функционишу у радијусу до 7 km удаљености, док се керамика уопште не производи уколико су извори глине удаљени више од једног дана пута (Rice 1987: 116-117).

На свим керамичким фрагментима из Шетке се као основна примеса јављају ситна зрна песка (гранулације до 0,5 mm), што је случај и са материјалом на другим налазиштима из околине. Таква околност се може објаснити чињеницом да се највећи број глиништа на територији Србије састоји од преталожених глина, па се може претпоставити да је ситнозрни песак саставни део депозита са којег је узиман материјал за израду посуда (Nikolić, 2004: 205). Поред ситнозрног песка честа примеса је крупнозрни песак (гранулације од 0,5-2 mm) и ситни или туцани каменчићи (гранулације преко 2 mm). С обзиром да се ове при-

11 Научну дефиницију глине, први је формулисао немачки минералог Георг Агрикола још 1546. год. Од тада је проучавање глине напредовало и данас представља комплексан скуп знања која се не могу сажети уопштеном дефиницијом. Тако да се зависно од интересне сфере користе разне синтезе које истичу само одређена својства глине (Guggenheim, Martin, 1995: 255-256).

12 На самом налазишту глине које има дугу традицију експлатације, основана је фабрика AD IGM "Ražanj" која се бави производњом црепа, цигле и других грађевинских производа од печене глине.

месе не јављају на свим уломцима из Шетке, вероватно представљају производ свесне операције грнчара изведене са одређеном сврхом која се углавном огледа у повећању или смањењу пластичности основне сировине или побољшавању термичких својстава (Rice 1987: 406).

Према поменутиим етноархеолошким истраживањима секундарни материјали (песак, кварц, органске материје итд.), најчешће су прикупљани у радијусу до 7 km удаљености од насеља, док су се сировине потребне за бојење и специфичне превлаке¹³, врло често набављане са територија удаљених између 50 km и 800 km (Rice 1987: 116-117). Добављање материјала попут песка и камена не би требало да представља проблем с обзиром да бројне околне реке и потоци у довољној мери садрже обе сировине. Поред тога у широкој области око локалитета се на ораницама срећу комадићи белог кварца који су овде депоновани још током језерске фазе у неогену.

Насупрот материјалима који су опошћавали глину (песак, туцани камен), често су употребљаване и органске примесе како би се побољшала пластичност глиновите масе. Поред тога сматра се да је додавањем оваквих примеса побољшаван процес печења јер је сагоревањем органских материја стварао простор у зиду посуде који је омогућавао боље печење. Тако настале поре чине готову посуду отпорнијом на термичке захтеве у кулинарству (Skibo et al., 1989: 132-134). Познато је из етноархеолошких истраживања да је у ову сврху често употребљавана балега (Rice, 1987: 119-124).

Интересантно је да се у праисторијском грнчарству поред наведених примеса глини додаван раствор соли или природно засољене глине. Оваква пракса је примењивана код глине са великим садржајем калцијум карбоната, како би се током печења ублажила разградња калцита, а самим тим и љуспање на површини посуде (Rye 1981:107). Међутим, додавање соли или њен природан садржај у глини утиче на промену боје приликом печења, што може довести до нежељених тоналитета на површини посуде (Zlatunić, 2005: 69; Rice, 1987: 422-423).

Археолошки материјал и хронолошко опредељење

Како на локалитету Утрина код Шетке никада нису вршена археолошка ископавања, сав материјал потиче са рекогносцирања и случајних налаза.¹⁴ Материјал из предратног инвентара Музеја града Ниша, који је објавио В.Фјукс (Fewkes, 1936: T.V/D; T.VII/A) већим делом није пронађен у праисторијској збирци поменутог музеја. Разлог за такво стање је Савезничко бомбардовање 1944. године, када је погођена тадашња зграда музеја, при чему је највише страдала праисторијска и етнографска збирка.¹⁵ Иако је део налаза спасен из рушевина, послератна истраживања Нишког музеја нису обухватала атар Шетке, тако да од Оршићевих рекогносцирања није било прилива новог материјала. Поред поменутог материјала у општу анализу је укључен и материјал прикупљен приликом обиласка локације 2012. и током рекогносцирања 2014. године, тако да укупан узорак садржи 81 фрагмент грнчарије, 2 комплетне посуде, 1 жртвеник, 8 фрагмената фигуралне пластике и 1 керамички предмет непознате намене.

Генерално гледано на фрагментима грнчарије издвајају се облици fine фактуре (примесе гранулације до 0,5 mm), средње фактуре (примесе гранулације од 0,5-2 mm) и посуде грубе фактуре (примесе гранулације преко 2 mm). На само једном фрагменту уочени су трагови плеве (Т.6 сл.1), док примесе попут уситњене керамике или шкољки нису регистровани. Дотеривање текстуре подразумевало је обраду спољних и унутрашњих површина коришћењем алатке за глачање. Третман је спровођен на осушеним или влажним површинама посуде пре печења, а зависно од интензитета и начина обраде добијан је крајњи производ који се у археолошком смислу може поделити на пригачане, угачане или полиране површине посуда. Поред глачања, материјал је украшаван орнаменталним техникама које укључују: канеловање, урезивање, убадање, пластичну декорацију, глачане траке и сликањем. Процесом печења глинени предмети су добијали коначне особине као што су тврдоћа, боја и квалитет. На узорку из Шетке највише су заступљени фрагменти: тамносиве, сиве и тамномрке боје, што сведочи о редукционом печењу, док се у нешто мањем проценту јављају примерци црвенкасте и окер боје, који сведоче о оксидационим условима печења. Такође постоје примерци које на површини зидова имају браонкасту,

14 Део приказаног материјала потиче из збирке Саше Ристића, колекционара из Рутевца.

15 Архива народног музеја Ниш, Реферат о стању Народног музеја Ниш из 1954.

а на пресецима црну боју, што указује да су такве посуде печене у условима непотпуне оксидације (Т.2.сл.6; Т.4.сл.6; Т.7.сл.3).

Због малог броја фрагмената у узорку са Утрина тешко је говорити о процентуалној заступљености керамичких облика, али се чини да је здела, као и на већини винчанских локалитета, најкоришћенији облик посуде. Поред зделе потврђено је присуство шоља, тањира, амфора, поклопаца и минијатурних посуда, док присуство лонаца и питоса није поуздано одређено због недовољно елемената потребних за тачну реконструкцију, али на основу бројних фрагмената дебелих зидова и грубе фактуре готово је сигурно да су стандардно заступљени.

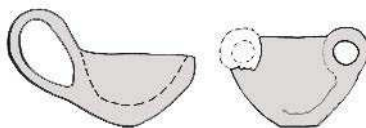
Зделе се најчешће јављају као оштре биконичне форме са конкавним горњим конусом и благо разгнутим ободом (Т.1.сл.4; Т.4.сл.4; Т.5.сл.4,6), на горњем конусу понекад украшене ситним канелурама. Овакав облик је широко распрострањен и карактеристичан је за дужи временски распон, а најчешће се јавља у слојевима Винче између 6,5 и 4,1 m дубине тј. током читаве фазе С и раним фазама Винче D. Такође, ова форма је најзаступљенија у фазама V-VI на Гривцу (Nikolić, 2004: 209-215), слојевима 5-3 у Супској (Гарашанин, Гарашанин, 1979: 39-40, Т.VII, X, XIV), хоризонтима II-III на локалитету Јаково-Кормадин (Булатовић, et al., 2010: Т.V-VI), као и на оближњим локалитетима Црнокалачка бара код Рујишта (Тасић, Томић, 1969: 39) и Лукински брег код Витошевца (Крстић, 1964: Т.XVI). Плитке зделе тј. тањира задебљалог обода (Т.1.сл.1,5; Т.2.сл.3,5; Т.5.сл.4), који је често украшен косим канелурама, су типичан облик посуда за Јужно поморавље. У Винчи почињу да се јављају у тзв. градачкој фази (Винча С1), док су у Поморављу познати још из ранијих фаза винчанске културе и настављају да се производе све до њеног краја,¹⁶ настављајући своју еволуцију у каснијој Бубањ-Хум I групи (Грашанин, 1979: 187; Милановић, Трајковић-Филиповић, 2014: 28-29).

16 На најближим локалитетима у околини Ражња, овакав облик добро је заступљен у оба слоја на Црнокалачкој бари (Тасић, Томић, 1969: 39-40, Т.VI.6) и Лукинском брегу (Крстић, 1964: Т.XVIII.1-4). У долини Јужне Мораве забележен је на неолитском локалитету код Пасипољане (Милановић, 2012), неолитским и раноенеолитским слојевима са Градца код Злокућана (Сталио, 1955: Т. II.16-19) и налазишту Састанци код Кумарева (Булатовић, Јовић, 2010:85-86), док се у Врањској котлини среће на локалитетима код Доњег Павловца (Булатовић, 2007:155; Вуковић, Витезовић, Милановић, у штампи). У долини Велике Мораве на локалитету Стублина код Ђуприје заступљен је у слојевима од 4 до 8 (Гарашанин, Гарашанин, 1979: 37-39), док је на Косову регистрован на локалитетима код Предионице (Галовић, 1959) и Валача (Тасић, 1957, 1960) у близини Косовске Митровице.

Нешто су ређе зделе са лоптастим трбухом и прстенастим вратом (Т.6.сл.5; Т.7.сл.2), које поред тога што су уочене у старијим слојевима на Белом брду код Винче (А-В), добро су заступљене у слоју Дивостина Пв (Madas, 1988) и једнослојном налазишту Црквине код Обреновца (Спасић, 2011), где су опредељене у Винчу D2. Такође су заступљене на оближњим налазиштима код Рујишта (Тасић, Томић, 1969: сл. 21) и Витошевца (Крстић, 1964: Т.XVII.1,5). Исто хронолошко опредељење (Винча D2) може се применити и за зделе увученог обода (Т.4.сл.1,2). Примерак са фасетама ин. бр. 1487 (Т.4.сл.1) је дискутабилан и вероватно припада културама бронзаног или гвозденог доба (Булатовић, 2009). Иако је фрагмент готово исте фактуре као и остали позновинчански налази из Шетке, чињеница је да фасетирање није практиковано као техника украшавања у неолитским културама централног Балкана.

Интересантна су два примерка готово комплетних посуда из Шетке (сл. 5), које је цртежом представио Владимир Фјукс у свом раду о неолиту централног Балкана (Fewkes, 1936: Т.VII/A.10-11). Реч је о пехару¹⁷ са две дршке које полазе од обода и незнатно га надвисују, завршавајући се на споју конуса, што је форма која показује сродности са посудама Бубањ-Хум I културне групе. Друга посуда која привлачи пажњу је конична шоља са тракастом дршком која високо надвисује обод и чест је инвентар каснонеолитских налазишта.

Сл. 5. Цртежи посуда из
некадашње збирке
Музеја града Ниша
(Fewkes, 1936).

Орнамент урезаних трака или поља која су испуњена јамичастим убодима (Т. 3. сл. 1-6) углавном је употребљаван за украшавање амфора и поклопаца. Типична је орнаментална техника за винчанске локалитете у централној Србији са Подунављем (Винча, Жарково, Кормадин, Гомолава, Гривац, Липовац, Супска), док је у Јужном поморављу ограничена на локалитете у Нишко-алексиначкој котлини (Црнокалачка бара, Алексиначки Бујмир, Пасипољана, Малча) и ражањски плато (Витошевац, Шетка). Уз извесна регионална одступања, овакав начин украшавања запажа се од краја Винче В, а своју пуну афирмацију до-

17 Фјукс је ову посуду одредио као амфору, иако овакве форме посуђа више одговарају пехарима. Пошто на цртежима не постоје размерници, а посуда више физички не постоји у Нишком музеју тешко је поуздано рећи шта приказана посуда представља. Пехари индентичног облика су откривени у млађем винчанском хоризонту на Црнокалачкој бари (Тасић, Томић, 1969: TVI-10), Плочнику (Јовановић, 1968: сл.7) и у слоју 2 у Супској (Гарашанин, Гарашанин, 1979: IIII-6).

живљава током трајања Винче С, да би током следеће фазе (Винча D) њена израда постајала све ређа.

Орнамент преплета или спирале изведен крупним канелурама (Т.6.сл.3), представља декоративни мотив карактеристичан за млађе фазе винчанске културе (Винча С-D). У Винчи се овај орнамент среће на керамици са дубине између 3,9 и 2 m (Васић, 1936б:121-122), док је у Супској заступљен у слојевима од 1-3 (Гарашанин, Гарашанин, 1979: Т.II, IV, VII). Најчешће се јавља на биконичним амфорама, које на заобљеном споју конуса имају две или више кратких тракастих дршки (Јовановић, 1994: Fig. 2-3), које су по облику сличне делимично реконструисаном примерку из Шетке (ин. бр. 1856: Т.7. сл. 1).

Најстарији жртвеници са есхаром се у Винчи јављају на дубини од 7,5 m, али се у том слоју могу посматрати као изолована појава која тек у млађим фазама винчанске културе доживљава своју пуну експанзију. Њихова еволуција се наставља до краја Винча-Плочник I фазе (Винча С) када се есхар често појављује на жртвеницима у виду клупе (Stanković, 1986: 10-11). Жртвеник из Шетке (Т 8, сл. 1) по свом облику и орнаменталним мотивима има највише аналогија са групом жртвеника који су налажени у Винчи на дубинама између 5,8 и 4,8 m (Stanković, 1986: Т.XV. 1-7), што значи да би се могао одредити у Винчу С.

Двокраки амулет се срећу у различитим варијантама и представљају најзаступљенији тип амулета на винчанским локалитетима. На епонимном локалитету проналазе се на дубинама од 6,9 m до 1,8 m, што отежава прецизније хронолошко одређење. Варијанта слична амuletу из Шетке (Т.9.сл.1) заступљенија је на локалитетима завршних фаза винчанске културе, где углавном потичу из слојева датованих у Винча – Плочник II (Пантовић, 2014: 51-52). Примерак пронађен у Винчи на 2,6 m (Васић, 1936а: сл. 640) има највише сличности са амuletом из Шетке, што га може одредити у D2 фазу винчанске културе.

Антропоморфне фигурине са птичјим лицем (Т.10.сл.1) су најчешће тумачене као знаци опадања технологије и квалитета у изради антропоморфне пластике, те су повезиване са Винча D фазом. То свакако није случај у млађем неолиту Косова где се овакве фигурине могу пратити кроз све етапе винчанске културе (Гарашанин, 1998: 71). Што се Србије тиче фигурине са птичјим лицем имају аналогије у пластици са Бањице (Петровић, Катић, 2009: 52-64), Грабовца (Tasić, 1973: kat.68-72), Кормадина (Tasić, 1973: kat.68-72), Црквина (Crnobrnja, 2011: Pl. 1-2) и слојевима у Винчи изнад 4,5 m (Гарашанин, 1973: 94).

Благо стеатопигне фигурине са урезаном представом хаљине, често са пластично наглашеним дојкама су карактеристичне за групу фигурина које су налажене у слојевима између 5,1 m и 4 m, а познати су и налази са Бањице, Црквина, Агиног брда (Tasić, 1973: kat. 8, 121-122, 140), Бапске (Težak-Gregl, 1984: T.I/2), Дизалке (Галовић 1955: T.XIII. 3-4) и Црнокалачке баре (Тасић, Томић 1969: T.IX-2, XVI-2).

Фигурине са полигоналним лицем и калотастим фризурама (Т.12) представљају упечатљиве форме које су карактеристичне за локалитете на територији Косова и јужноморавске Србије (Garašanin, 1979: 190). Њихову појаву М. Гарашанин везује за градачку фазу винчанске културе (Гарашанин, 1998: 72). Пластика са главама рогатих животиња (Т.11. сл.1) се среће као део протома посуда и жртвеника или као засебне фигурине. Нажалост, недовољна истраженост ових особених појава у контексту винчанских насеља представљају кључну препреку за њихово прецизније хронолошко опредељење, друштвену улогу и значај.

Закључак

Приказани материјал са локалитета Шетка-Утрине, оквирно се може одредити у период Винча С-D, а готово је сигурно да се међу презентованим материјалом може установити и постојање Винча D2 фазе. Индентична ситуација је потврђена археолошким ископавањима на оближњем неолитском налазишту Црнокалачка бара¹⁸ (Chapman 1981: 24; Тасић, Томић, 1969), где је у два хоризонта насељавања проналажен сличан материјал. На једнослојном налазишту Лукински брег код Витошевца (3 km од Шетке) пронађени материјал се може приписати Винча С фази, док је на нешто удаљенијем локалитету Слатина-Турска чесма у Дреновцу (12 km од Шетке) установљено четири хоризонта винчанског насеља (Ветнић 1974: 149; Перић, 2013:83),¹⁹ од којих је најмлађи (Дреновац V) одређен у Винчу D (Chapman 1981: 24).

Природно-географске карактеристике околине неолитског насеља дозвољавају бављење мешовитом привредом. Међутим, на основу педолошких и етнографских података установљено је да атар карактеришу веома погодни услови за бављење сточарством, нарочито ако се узме у обзир и оближња планина Буковик. Одабир локације за подизање насеља, са околином која обилује пашњацима, је одговарала економ-

18 Неолитско насеље код Рујишта је удаљено од Шетке свега 9 km ваздушном линијом у правцу југоистока.

19 Ветнић је констатовао четири, док Перић помиње најмање три нивоа становања.

ским потребама становништва из млађих фаза винчанске културе. На основу новијих резултата археозоолошких анализа остеолошког материјала из каснонеолитских насеља, установљено је да остаци домаћих говеда на већини локација преовладавају у односу на остале домаће и дивље врсте (Russell, 1993; Orton, 2012: tab. 1). Налази фигурина бовида и букраниона на симболичан начин изказују значај говеда у винчанском друштву, док се интензивирање сточарства као привредне гране и повећање значаја говеда у мрежама размене сматра једним од фактора који су утицали на чвршћу повезаност заједница у великим каснонеолитским насељима централног Балкана (Orton, 2010: 196).

Сл. 6. Аеро-фотографија села Шетка и околине са назначеним положајем локалитета Утрине (фотографију снимили: П. Милојевић, Д. Милановић и Ј. Пендић, Септембра, 2012. год)

A LATE NEOLITHIC SITE SETKA-UTRINE: NATURAL-GEOGRAPHICAL AND CULTURAL CHARACTERISATION

Summary

A Late Neolithic excavation near Setka village, in the vicinity of Razanj, was known to the professional public even before the Second World War. Even though the site was often mentioned in works of various researchers, it has never been attentively explored. The aim of this work is to consolidate the previous data and include new information about its natural surroundings and archaeological material coming from the excavation. The new data are results from the research into the settlement of Nis – Aleksinac valley according to the analysis of the material and archaeological documents from the Prehistoric collection of the National museum Nis. Also, data were gathered during site activities done within the project of the Archaeological prospection of the municipality of Aleksinac, which has been carried out by the Institute of Archaeology Belgrade and the Heritage museum Aleksinac since 2014.

The exhibited material from Setka-Utrine site can be approximately dated to the Vinca period C-D, and it is almost definite that we can determine Vinca D2 phase among the material. Natural-geographical characteristics of the neolithic settlement environment provide for miscellaneous economy. However, according to pedological and ethnographic data, it was determined that the area had very favourable conditions for animal husbandry, especially since it is in the vicinity of Bukovik mountain. The choice of location for the settlement, rich in pasture, suited the economic needs of the population from the earlier phases of the Vinca culture. The most recent results of archaeological analyses of the osteological material from the late Neolithic settlements show that the farm cattle were predominant in comparison to other farm and wild species. Bovine and Bucranium figurines symbolically represent the significance of cattle in the Vinca society. Moreover, the intensification of cattle breeding as a branch of economy and the increased significance of cattle in exchange networks is considered to be one of the factors which affected a closer connection of communities in large late Neolithic settlements of the Central Balkans.

КАТАЛОГ НАЛАЗА

ТАБЛА 1.

1. Фрагмент коничне зделе (тањира) са задебљалим и заобљеним ободом. Фине фактуре са површином која је пригачана са обе стране, тамносиве до тамномрке боје. Н.М.Н. Инв.бр.1722.
2. Фрагмент трбуха посуде дебљих зидова са два већа брадавичаста испупчења. Грубе фактуре, без трагова глачања, споља црвенкастомрке изнутра тамномрке боје. Н.М.Н. Инв.бр.906.
3. Фрагмент амфоре, косо засеченог обода и конкавног врата. Фине фактуре са површином која је пригачана са обе стране, светлосиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1401.
4. Фрагмент биконичне зделе конкавног врата и кратког задебљалог рамена које је украшено финим канелурама. Фине фактуре, углачане површине и светлосиве боје. Н.М.Н. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
5. Фрагмент коничне зделе (тањира), задебљаног обода који је са унутрашње стране украшен финим косим канелурама. Фине фактуре, пригачане површине са обе стране и тамномрке до тамносиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.924.

ТАБЛА 2.

1. Фрагмент обода и врата лонца са дужим благо конкавним вратом и стањеним ободом. Грубе фактуре, без трагова глачања, тамномрке боје. Н.М.Н. Инв.бр.1728.
2. Фрагмент коничне зделе дебљих зидова заобљеног и благо задебљалог обода са унутрашње стране, испод врата налази се језичаста дршка. Средње фактуре, пригачане површине, светлосиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.921.
3. Фрагмент коничне зделе, тањих зидова, благо задебљаног и пластично наглашеног обода који је са унутрашње стране украшен финим косим канелурама. Средње фактуре, углачане површине, сивомрке боје. Н.М.Н. Инв.бр.884.
4. Фрагмент коничне зделе, дебљих зидова заравњеног обода, испод кога се налази језичаста дршка. Грубе фактуре, пригачане површине, светлосиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.988.
5. Фрагмент коничне зделе (тањира), благо задебљаног и заобљеног наглашеног обода са унутрашње стране украшен финим косим канелурама. Фине фактуре, углачане површине, светлосиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1550.
6. Фрагмент биконичне зделе, тањих зидова благо разгрнутог обода, цилиндричног врата, кратког рамена, на споју конуса заобљен и

украшен са три fine хоризонталне канелуре. Средње фактуре, углачане површине, тамносиве до црне боје. Н.М.Н. Инв.бр.59. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.

ТАБЛА 3.

1. Фрагмент поклопца, тањких зидова, стањеног обода. По читавој спољашњој површини укључујући и део дна украшен лучним и цик-цак тракама које су испуњене јамичастим убодима. Fine фактуре, углачане површине, светлосиве до окер боје. Н.М.Н. Инв.бр.64. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
2. Фрагмент лоптстог трбуха посуде средње величине који је украшен меандроидном траком коју испуњавају коси убоди. Fine фактуре, углачане површине, светломрке боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
3. Фрагмент трбуха посуде на коме се издвајају лучно урезана поља испуњена јамичастим убодима. Средње фактуре, пригачане површине, тамномрке до црне боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
4. Фрагмент трбуха посуде дебљих зидова чија површина је украшена урезаним лучним тракама која су испуњена косим убодима. Fine фактуре, углачане површине, окер боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
5. Фрагмент трбуха посуде на чијој површини се издваја једна троугаона и једна лучно урезана трака које су испуњене јамичастим убодима. Fine фактуре, углачане површине, окер боје. Н.М.Н. Инв.бр.56. поклон Станимира Голубовића.
6. Фрагмент биконичне посуде са језичастом дршком на споју конуса, која је заједно са остатком посуде украшена урезаним меандроидним тракама чију унутрашњост испуњавају коси убоди. Fine фактуре, углачане површине, црвенкасто до окер боје. Н.М.Н. Инв.бр.57. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.

ТАБЛА 4.

1. Фрагмент плитке биконичне зделе са фасетираним и увученим ободом. Грубе фактуре, пригачане површине, тамносиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1487. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
2. Фрагмент плитке биконичне зделе, увученог обода, заобљеног врата и трбуха. Средње фактуре, пригачане површине, тамносиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.63. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
3. Фрагмент амфоре, тањих зидова, незнатно разгрнутог обода и дужег цилиндричног врата са кореном мање дршке. Грубе фактуре, пригачане површине, сиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.821. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.

4. Фрагмент биконичне зделе тањих зидова са благо разгрнутим ободом, конкавним горњим конусом, дужим раменом и оштрим прелазом у доњи конус. Средње фактуре, пригачане површине тамносиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1146. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
5. Фрагмент биконичне зделе, незнатно стањеног обода, изразито оштре профилације, кратким горњим конусом и оштрим пластично наглашеним раменом. Средње фактуре, пригачане површине, окер и тамносиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1062. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
6. Фрагмент мање коничне зделе, стањеног обода, са делом очуваног равног дна, средње фактуре, пригачане површине, на прелому црна, споља тамносиве до црвенкастомрке боје. Н.М.Н. Инв.бр.534. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.

ТАБЛА 5.

1. Фрагмент коничне зделе благо увученог, заобљеног обода, средње фактуре, пригачане површине, сиве до окер боје. Н.М.Н. Ин.бр. 1756. поклон Станимира Голубовића учитеља из Шетке.
2. Фрагмент посуде, благо заобљеног обода са левкастим вратом испод кога се налази плитко постављени хоризонтални жљеб испод кога почиње раме, док се са унутрашње стране на почетку рамена налази ужи и дубље наглашен хоризонтални жљеб. Фине фактуре, гачане површине са траговима полирања, светлосиве боје. Н.М.Н. Ин.бр. 1084. поклон Станимира Голубовића.
3. Фрагмент амфоре, са изразито разгрнутим ободом који је са унутрашње стране украшен густим вертикалним благо наглашеним канелурама. Фине фактуре, пригачане површине окермрке боје. Н.М.Н. Ин.бр.1537. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
4. Фрагмент коничне зделе, косо засеченог обода који је пластично наглашен са унутрашње стране. Средње фактуре, без трагова гачања, сивомрке боје. Н.М.Н. Ин.бр.1820. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
5. Фрагмент коничне зделе, дебљих зидова благо заобљеног обода. Фине фактуре, пригачане површине, тамносиве боје. Н.М.Н. Ин.бр.1828. поклон Станимира Голубовића учитеља из Шетке.
6. Фрагмент посуде, крушколиког рецепијента, благо разгрнутим и прстенасто наглашеним ободом са спољашње стране. Фине фактуре, пригачане површине, светломрке до сиве боје. Н.М.Н. Ин.бр.1793. поклон Станимира Голубовића учитеља из Шетке.

ТАБЛА 6.

1. Фрагмент посуде са дужим конкавним вратом и заобљеним ободом. Површина обода украшена косим урезима, док је површина на једном сегменту испод обода украшена косим урезима који формирају више уписаних слова V. Средње фактуре, пригачане површине, окер боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
2. Фрагмент коничне зделе тањих зидова, стањеног обода. Читава спољна површина фрагмента украшена густим канелурама. Средње фактуре, мрке боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
3. Фрагмент трбуха веће посуде, дебљих зидова, украшен преплетом широким ребрастим канелурама. Фине фактуре, углачане површине, црвене боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
4. Фрагмент биконичне зделе, заравњеног обода, кратког левкастог врата са оштром профилацијом на споју конуса, одакле је дуж читавог горњег конуса украшена финим вертикалним канелурама. Фине фактуре, углачане површине, црне боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
5. Фрагмент лоптасте зделе, тањих зидова, кратког прстенастог врата заобљеног рамена и трбуха на коме је украшена пластичним благо наглашеним тракама. Фине фактуре, пригачане површине, светлосиве боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
6. Фрагмент биконичне зделе, косо разгранутог обода, кратког конкавног врата, оштре профилације на споју конуса. Фине фактуре, углачане површине, црне боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.

ТАБЛА 7.

1. Делимично реконструисана дубља биконична посуде, без очуваног обода, заобљеног рамена и трбуха са кореном једне дебље тракасте дршке чија се доња трака завшава на споју конуса. Грубе фактуре, без трагова глачања, сиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.1856. рекогносцирања А. Оршића-Славетића.
2. Мања биконична посуда, кратког прстенастог врата, заобљеног рамена и трбуха. Фине фактуре, углачана, црвене боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
3. Минијатурна биконична посуда, без очуваног обода са кружним коренима две наспрамне дршаче које се налазе на споју конуса. Фине фактуре, пригачане површине окер до тамносиве боје. Н.М.Н. Инв. бр.61. рекогносцирања А. Оршића-Славетића

ТАБЛА 8.

1. Фрагмент жртвеника на четири кратке ноге. База жртвеника је квадратне основе са моделованим полулоптастим рецедијентом. Отвор реципијента је наглашен левкастим прстеном. Све четири странице жртвеника су украшене меандроидно урезаним линијама. Средње фактуре, пригачане површине, сиве боје. Н.М.Н. Инв.бр.60. поклон Станимира Голубовића.

ТАБЛА 9.

1. Фрагментовани двокраки амулет, пљоснатог тела, овалног пресека, врхови бочних страна се завршавају са два краћа, косо постављена купасто моделована крака, тело између кракова вертикално перфорирано. Недостаје му део тела и један крак. Израђен од глине са доста песка и ситно туцаног камена, окер до тамносиве боје.
2. Фрагментована стојећа антропоморфна фигурина, којој недостаје глава и комплетне руке. Доњи део фигурине је стубаст (кружног пресека), у пределу кукова се шири, док је у пределу струка сужен и спљоштен (овалног пресека). Дојке су пластично моделоване, а испод левог рамена је хоризонтална перфорација. Са задње стране фигурине у пределу изнад кукова почиње хоризонтални урез која се на предњој страни завршава у пределу испод кукова. Површина испод кукова је са обе стране украшена косим урезима различитог нагиба који се секу на неколико места. Израђена је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, окер до бледо црвене боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.

ТАБЛА 10.

1. Фрагментована стојећа антропоморфна фигурина, стубастог тела без додатних детаља са раширеним купасто моделованим рукама, од којих је лева фрагментована. Лице је спљоштено са пластично истакнутим носом, а без других детаља. Израђена је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, углачане површине, окер до наранџасте боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
2. Фрагментована стојећа антропоморфна фигурина, без очуване главе и дела леве руке. Доњи део тела је стубасто обликован. Руке су раширене и купасто моделоване. Израђена је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, углачане површине, окер боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.

ТАБЛА 11.

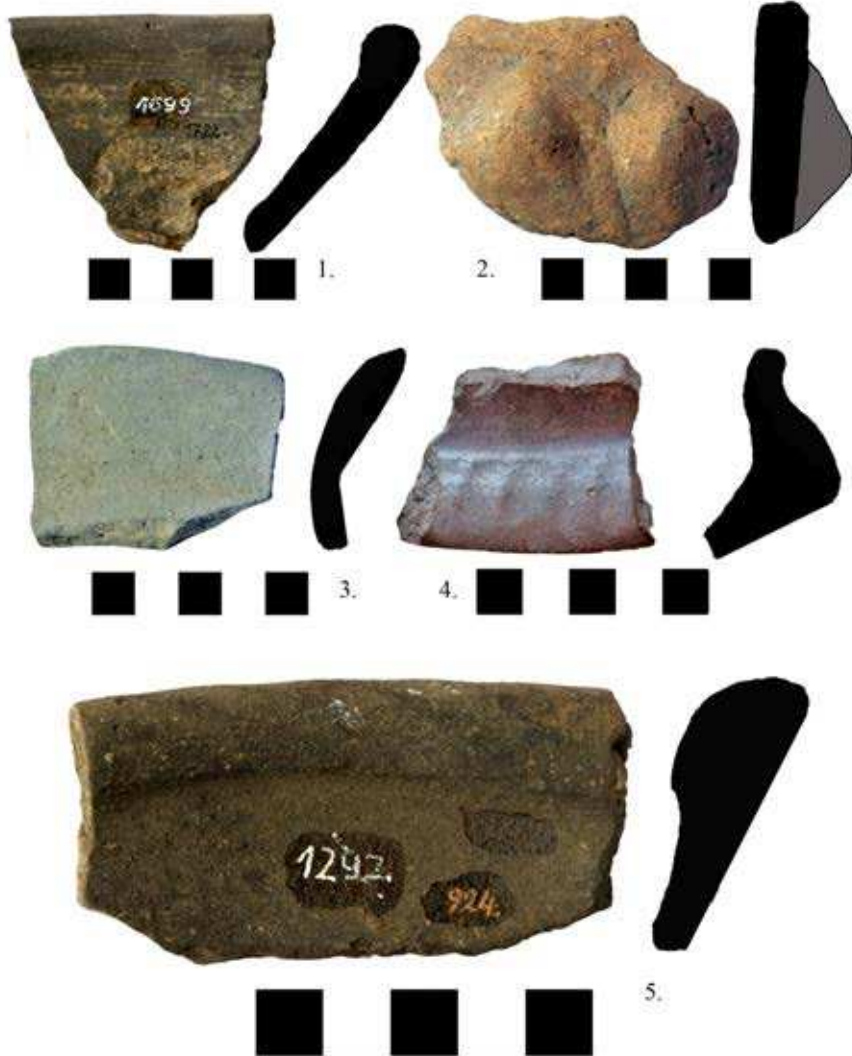
1. Глава и део врата зооморфне фигурине или зооморфног протома посуде, која представља рогату животињу (бик, јелен или јарац). На фигурини уста и очи нису приказани. Рогови нису комплетно очувани, док је изразито дуга њушка купасто моделована. Израђена је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, углачане површине, оранж боје на прелому црна. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
2. Минијатурни купасто моделован предмет са закривљеним врхом и нешто увученијим дном. Израђен је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, грубе површине, окер боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.
3. Глава и део врата антропоморфне фигурине са петоугаоним лицем, пластично наглашеним носем, једним дугметастим оком и без представљених уста. Око је накнадно налепљено на већ формирано лице. Друго око се није очувало. Израђена је од глине помешане са песком и ситно туцаним каменчићима, углачане површине, оранж боје. Колекција Саше Ристића, Рутевац.

ТАБЛА 12.

1. Глава антропоморфне фигурине полигоналног лица на коме је пластично приказан нос и бадемасте очи изнад којих су урезане трепавице, без назначених уста. На потиљку је моделована фризура у облику стилизоване антропоморфне фигуре са лоптастом главом на којој су са два убода наглашене очи и ваљкастог тела са раширеним рукама у облику купастих патрљака (можда стилизација детета!). Врх темена пробушен је са 4 уске хоризонталне перфорације. На лицу и потиљку запажају се трагови црвене боје.

ТАБЛА I

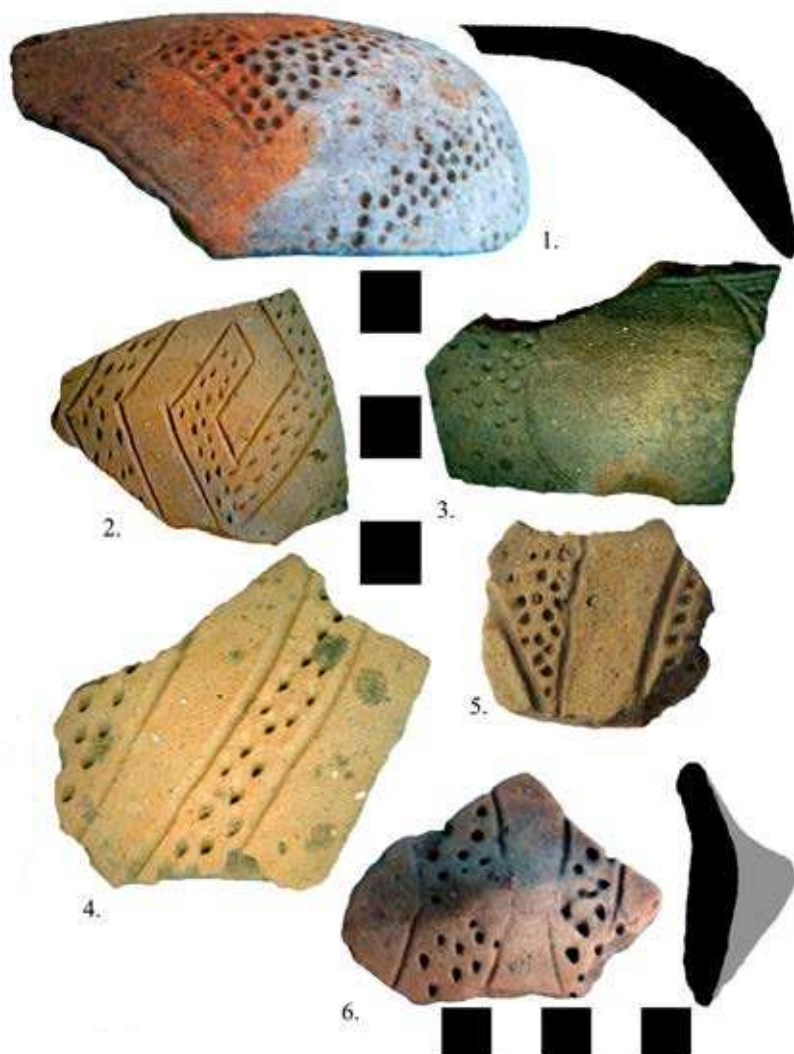

ТАБЛА 2

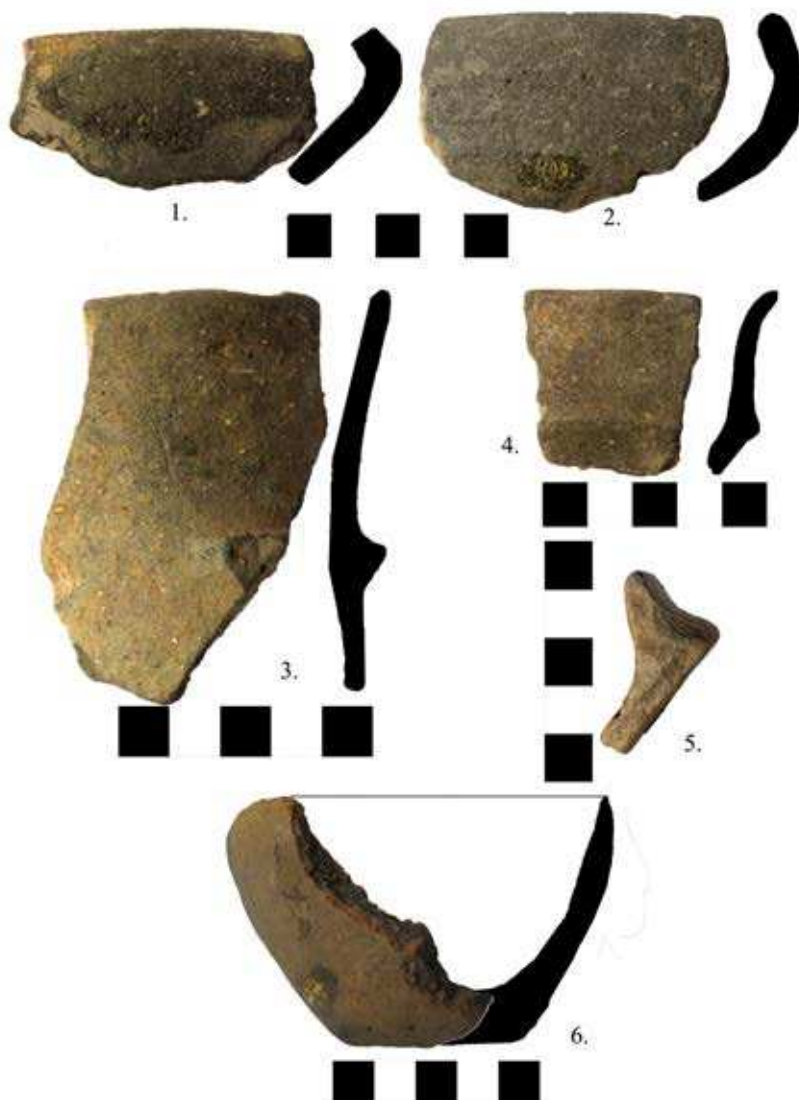

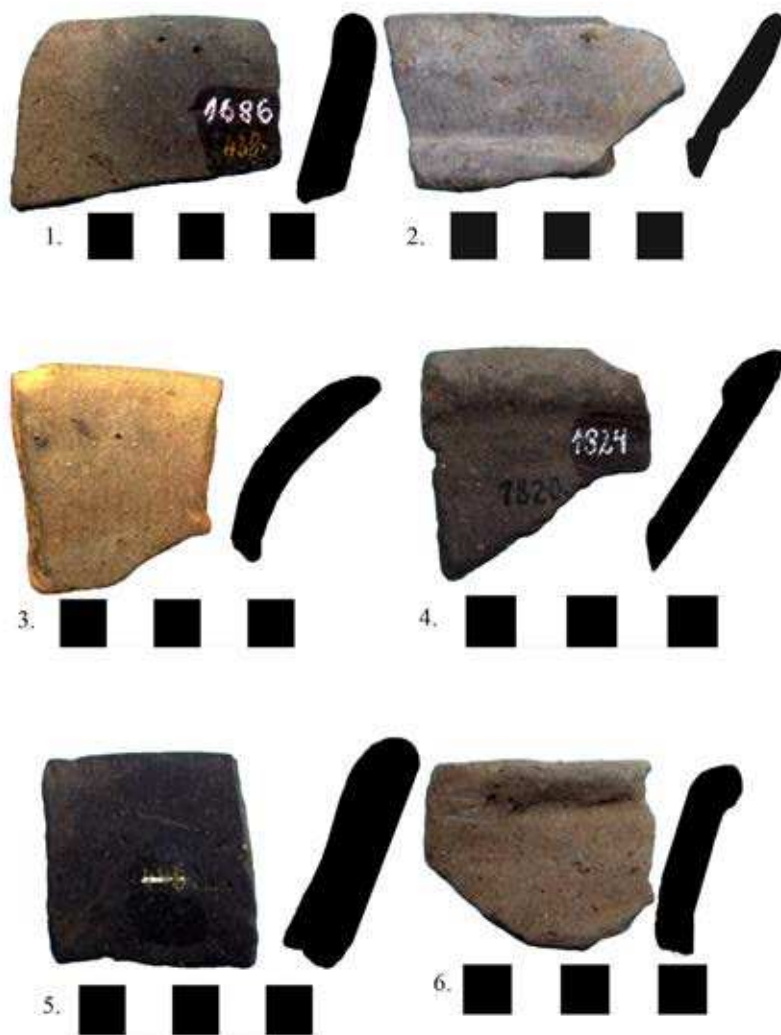
ТАБЛА 3

ТАБЛА 4

ТАБЛА 5

ТАБЛА 6

ТАБЛА 7

ТАБЛА 8

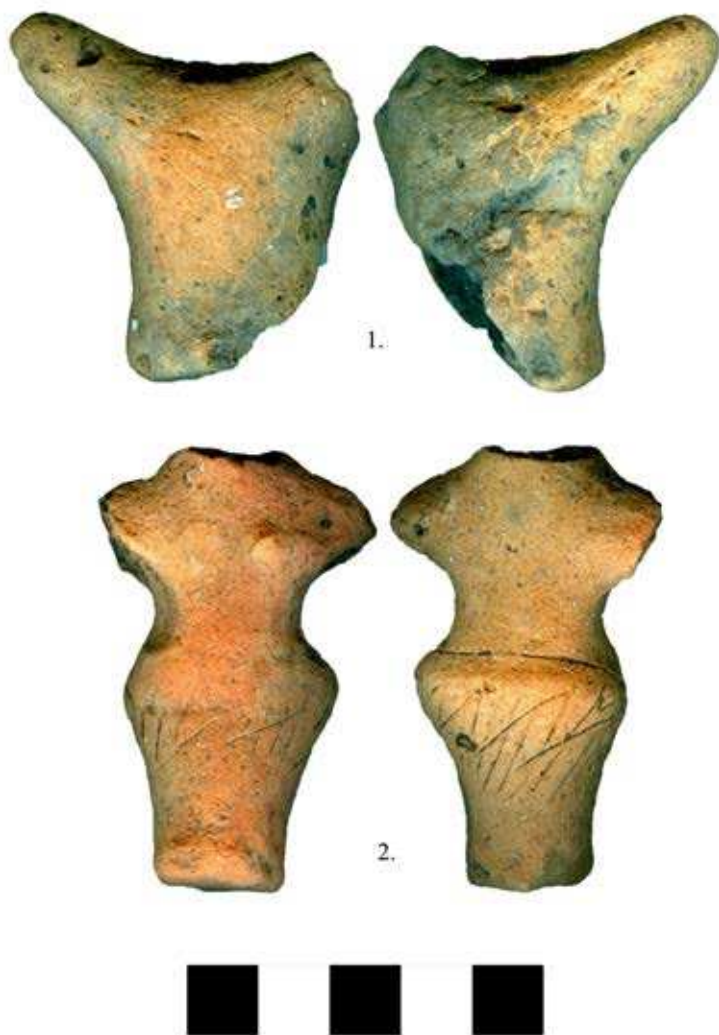

I.

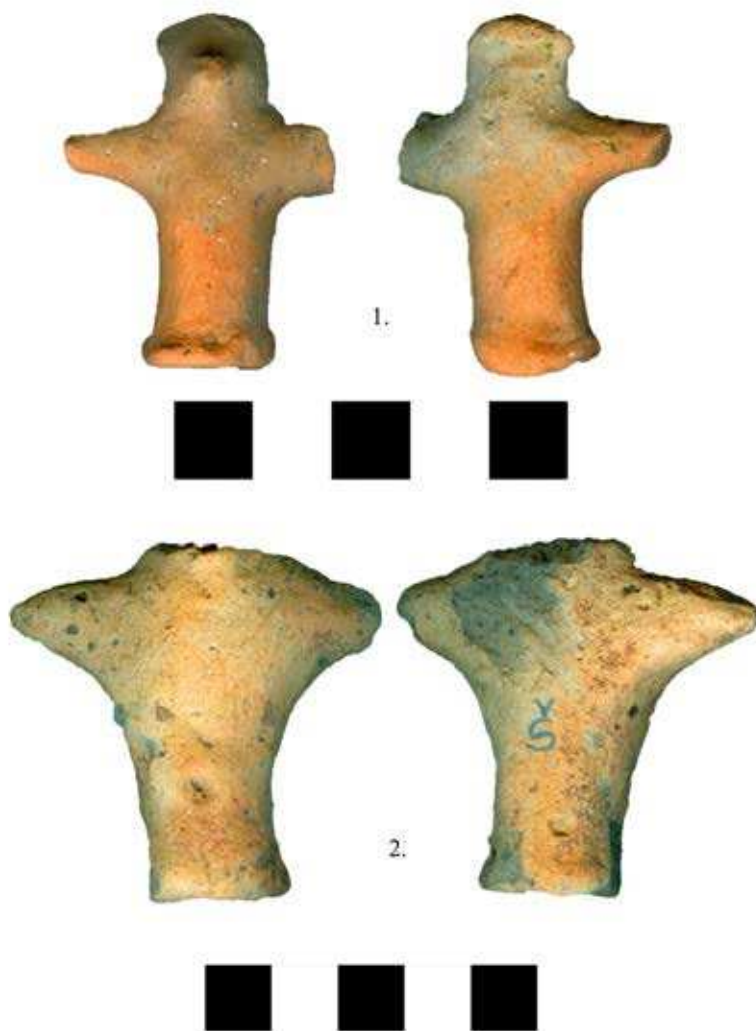

ТАБЛА 9

ТАБЛА 10

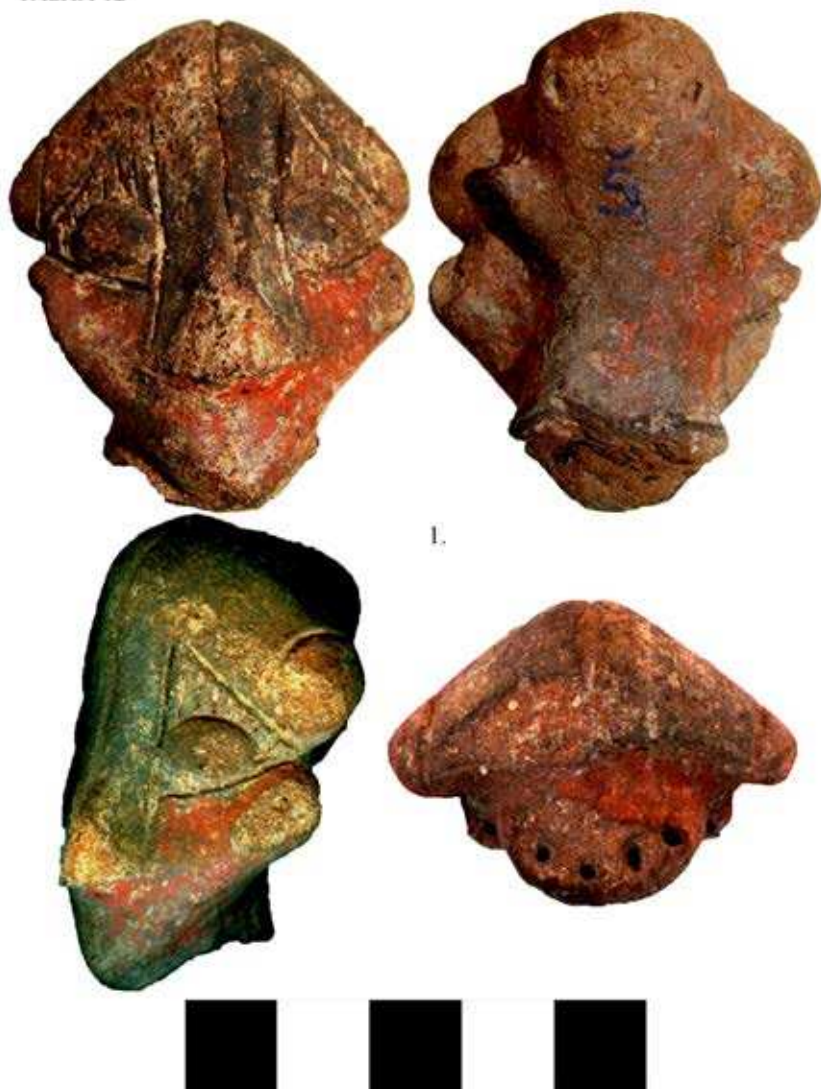

ТАБЛА II

ТАБЛА 12

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Banning, E.V.** (2000), *The Archaeologist's Laboratory: The Analysis of Archaeological Data*. Springer US.
- Банићевић, М., Николић, Г., Цонић, Ж.** (1993), Балнеотерапија обољења децјег узраста – принципи и методе примене: Балнеоклиматологија суплемент II, III Балнеоклиматолошки конгрес са међународним учешћем, Врњачка Бања, стр. 65-70.
- Булатовић, А.** (2007), *Врање: културна стратиграфија праисторијских локалитета у Врањској регији*, Археолошки институт Београд, Народни музеј Врање.
- Булатовић, А.** (2009), *Порекло и дистрибуција благобиконичних здела фасетираног или канелованог обода са краја бронзаног и почетка гвозденог доба на Балканском полуострву*, Старинар, Нова серија бр. 59. Археолошки институт Београд. стр. 89-108.
- Булатовић, А., Јовић, С.** (2010), *Лесковац: културна стратиграфија праисторијских локалитета у Лесковачкој регији*, Археолошки институт Београд, Народни музеј Лесковац.
- Булатовић, А., Капуран, А., Стругар, Н.** (2010), *Неолитски стратум на локалитету Кормадин у Јакову – сондажно ископавање 2008. године* Годишњак града Београда, Књ. LX. Музеј града Београда. стр. 1-32.
- Васић, М.** (1936 а). *Преисториска Винча III. Пластика*. Београд: Државна штампарија.
- Васић, М.** (1936 б). *Преисториска Винча IV. Керамика*. Београд: Државна штампарија.
- Vetnić, S.** (1974). *Роџци гада на испитивању културе првих земљорадника у Средњем поморављу*, *Материјали X*. Српско археолошко друштво Београд, стр. 123-168.
- Вуковић, Ј., Витезовић, С., Милановић, Д.** (2016), *Павловац-Ковачке Њиве-неолитски хоризонти, у Заштитна археолошка истраживања на траси аутопута Е 75*.
- Галовић, Р.** (1955), *Липовац „Дизалка“*, Народни музеј Београд, Београд.
- Galović, R.** (1959). *Predionica - neolitsko naselje kod Prištine*. Muzej Kosova i Metohije, Priština.
- Гарашанин, М.** (1973), *Праисторија на тлу Србије*, Београд.
- Garašanin, M.** (1979), *Centralnobalkanska zona*, u Benac, A.: *Praistorija Jugoslovenskih zemalja II*, Akademija nauke i umetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo, str. 79-212.

- Гарашанин, М.** (1998), Винчанска култура и Јадрански утицаји, у: Тасић, Н.: Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до средњег века. Галерија Српске академије наука и уметности, Београд. стр. 56-87.
- Гарашанин, М., Гарашанин, Д.** (1951), Археолошка налазишта у Србији, Просвета, Београд.
- Garašanin, D., Garašanin, M.** (1979), Supska, Stubline - praistorijsko naselje vinčanske grupe, Narodni muzej, Beograd,
- Goffer, Z.** (2007), Archaeological chemistry, (Second edition), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- Guggenheim, S., Martin, R.T.** (1995), Definition of clay and clay mineral: joint report of the aipea nomenclature and cms nomenclature committees, Clays and Clay Minerals, Vol. 43, No. 2, 255-256.
- Zlatković, B., Randelović, V., Amidžić, L.** (2005), Novi podaci o flori slatina Centralne i Južne Srbije. 8. Simpozijum o flori jugoistočne Srbije i susednih područja. Zbornik rezimea, 36, Niš.
- Zlatunić, R.** (2005), Nastanak gline, tehnologija i mineralogija keramike, Histria archaeologica 36, 61-114.
- Јовановић, Б.** (1968), Историјат керамичке индустрије у неолиту и раном енеолиту Централног Балкана. Неолит Централног Балкана. Народни музеј Београд. Београд: 107–176.
- Јовановић-Дуњић, Р.**, (1955), Типови пашњака и ливада на Сувој планини. Зборник Инстута за екологију и биогеографију САН, Београд 6. стр. 1-104.
- Јовановић, В.**, (1994), Gradac Phase in the Relative Chronology of Late Vinča Culture, Старица XLIII-XLIV, 1992/1993, 1-11.
- Катић, Р.** (1978), Сточарство средњовековне Србије. Српска академија наука и уметности, Београд.
- Madas, D.** (1988), Ceramic Vassels from the Divostin II House Flors, ed. A.MePharon and D.Srejović: Divostin and the Neolithic of Central Serbia, Narodni muzej Kragujevac & University of Pittsburgh.
- Менковић, Љ., Кошћал, М., Мијатовић, М.** (2003), Геоморфолошка карта Србије, 1:500 000, Геозавод-Гемини Београд и Magic Map Смедеревска Паланка.
- Милановић, Д.**, (2012), Праисторијско налазиште Доров – Мустајбегово поље у Пасипољани код Ниша, Гласник Српског археолошког друштва 27 (2011): 155–174.
- Николић, С.** (2003), Село Шетка код Ражња, Бублиотека „Хроника села“, Београд-Шетка.

- Nikolić, D.** (2004), Keramičko posuđe, u M. Bogdanović: Grivac, naselja protostarčevačke i vinčanske kulture. Centar za naučna istraživanja Srpske akademije nauka i umetnosti i Univerziteta u Kragujevcu i Narodni muzej u Kragujevcu. str. 205-319.
- Пантовић И.** (2014), Винчански амулети, Народни музеј Вршац.
- Петровић, Б., Катић, В.** (2009), Живот у глини: Неолитска уметност на тлу Београда – фигурална пластика из збирки Музеја града Београда. str. 46–168.
- Orton, D.** (2010), Both subject and object: herding,inalienability and sentient propertyin prehistory. *World Archaeology*, 42: 2, pp.188 — 200.
- Orton, D.** (2012), Herding, Settlement, and Chronology inthe Balkan Neolithic. *European Journal of Archaeology* 15 (1), Sage Publications. pp.5–40
- Rice, P. M.** (1987), *Pottery Analysis: A Sourcebook*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rye, O.S.** (1981), *Pottery Technology: Principles and Reconstruction*, Washington D.C., Taraxacum.
- Russell, N.** (1993), *Hunting, Herding and Feasting: Human Use of Animals in Neolithic Southeast Europe*. Ph. D. Dissertation, Department of Anthropology, University of California, Berkeley. University Microfilms, Ann Arbor.
- Skibo, J.M., Schiffer, M.B., Reid, K.C.** (1989), Organic-tempered Pottery: An Experimental Study, *American Antiquity* Vol. 54, No.1. pp.122-146.
- Спасић, М.** (2011), Винчанска керамика с локалитета Црквине. Колубара 5/2011, Републички завод за заштиту споменика културе – Београд. стр. 101-146.
- Speck, G. F.**(1942), Vladimir Jaroslav Fewkes, *American Anthropologist* Volume 44, Issue 3, American Anthropological Association, pp. 476–477.
- Stankovic, S.** (1986), Zrtvenici i prosopomorfni poklopci iz Vince, Centar za arheoloska istrazivanja, knj. 7. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Стојић, М., Јоцић, М.** (2006), Ниш, културна стратиграфија праисторијских локалитета у нишкој регији, Београд–Ниш.
- Стојић, М., Чађеновић, Г.** (2006), Крушевац, културна стратиграфија праисторијских локалитета у зони састава Западне Мораве и Јужне Мораве, Београд–Крушевац.
- Tasić, N.** (1960), Završna istraživanja na praistorijskom naselju kod Valača, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* IV–V, стр. 11–82.
- Tasić, N., Томић, Е.**, (1969), Crnokalačka Bara naselje starčevačke i vinčanske kulture, Narodni muzej Kruševac i Arheološko društvo Jugoslavije, Kruševac – Beograd.

- Tasić, N.** (1973), Neolitska plastika, Serija Zbirke i legati museja grada Beograda, katalog 5. Muzej grada Beograda.
- Težak-Gregl, T.** (1984), Neolitička i eneolitička plastika, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Vol. XVI-XVII, No.1. str. 15-48.
- Ćirić, M.** (1986), Pedologija, Svjetlost, Sarajevo.
- Fewkes J.F.** (1935), On the Interpretation and Dating of the Site of "Belo Brdo" at Vinča in Yugoslavia, Proceedings of the American Philosophical Society Vol. 75, No. 7, American Philosophical Society, pp. 651-672.
- Fewkes J.F.** (1936), Neolithic sites in Moravo-Danubian area (Eastern Yugoslavia), American School of Prehistoric Research, Bulletin 12. Old Lyme, Conn, pp. 5-81.
- Crnobrnja, A.** (2011), Arrangement of Vinča culture figurines: a study of social structure and organisation, Documenta Praehistorica XXXVIII, Ljubljana University Press, Faculty of Arts. pp.131-147.
- Chapman, J.** (1981), The Vinča culture of South-East Europe, Studies in chronology, economy and society, BAR International Series III (i), Oxford.

